

making is eerst uit ons Calvinistisch Nederland haar toegekomen, en het is in niet geringe mate aan Calvijns opvatting van de verhouding tusschen de kerk eenerzijds en den staat en de maatschappij anderzijds, dat ze deze vrijmaking dankt. De grond voor deze juistere opvatting lag in zijn onderscheiding tusschen een algemeene en bijzondere genade.

Acht men dat enkel binnen de omtuining der kerk Gods heerlijkheid gezien wordt, en dat hetgeen onder de volken buiten het kerkelijk erf doorleefd wordt, een schier uitsluitend demonisch karakter draagt, dan natuurlijk moet wel het pogen ontstaan, om heel het leven kerkelijk te maken, en is exorcismus het geboden middel, om iets van het onheilige op het heilig terrein over te brengen. Maar daartegen juist kwam de Calvinist op. Hij weet niets van een exorcisme. Hij acht, dat ook het aardsche leven op zich zelf beteekenis heeft; bekent, dat er vonken van hoogere gratie ook in de heidenwereld gloorden; en belijdt, dat God de Heere na den zondeval, ook buiten de quaestie der zaligheid om, genadegaven aan dit menschelijk geslacht schonk, ten einde een eerbaar „menschelijk leven” mogelijk te maken. „Eeuwige zaligheid” is den Calvinist geen vrucht van een kerkelijk-maken der wereld, maar eeniglijk van uitverkiezing; en deze uitverkiezing, die op het eeuwige doelt, en de algemeene genade, die voor dit leven aan ons geslacht verleend is, zijn twee. Dit ging door voor de volken in hun tegenstelling tot Israel, maar ging natuurlijk ook door voor de onderscheiding van kerk- en volksleven in elk Christenland. En zoo is het geschied, dat de Calvinist de kerk binnen haar eigen perk terugwees, en naast en buiten die Kerk aan magistraat en volk den eisch stelde, om op eigen verantwoordelijkheid, buiten kerkelijk bemoeien om, een vrij en eigen leven tot Gods eere te leiden.⁷⁷⁾ Kerk en Maatschappij gingen dus uiteen. In de kerk werd geen andere bekoring gezocht, dan die uit de mysteriën des heils vloeide, en derhalve alle wereldsch ornament opzijgezet; maar ook op de maatschappij werd niet langer het strenge kerkelijk stempel gedrukt. Beide, kerk en maatschappij leidden van nu voortaan een eigen leven, hadden zich te ontwikkelen, elk naar eigen aard. In Rubbens en Rembrandt kenteekent zich deze overgang. In het van Calvinisme straks gezuiverd Zuid-Nederland blijft Rubbens wonder kunsttalent, hoe het ook perse en dringe, nog in den kerkelijken band; maar in het Calvinistisch Noord-Nederland weet Rembrandts goddelijk genie zelfs zijn Bijbelsche doe-